

METAMODERNİZM VE ROMAN SANATI¹

METAMODERNISM AND THE ART OF THE NOVEL

Ahmet EVİS²

Öz

Günümüz hâkim sanat anlayışlarından olan postmodernizmin tarihsel süreç içerisinde kültürel, ekonomik, siyasi ve çevresel değişkenlere bağlı olarak yaşadığı dönüşümler özellikle Batı toplumları içerisinde kuramın tartışılmasına ve/ya kurama bağlı olarak yeni alternatiflerin arayışına zemin hazırlamıştır. Özellikle Batı'da hâlihazırda post-postmodern çağ olarak tanımlanan evre içerisinde söz konusu arayışlara paralel olarak 1990'lı yıllardan itibaren farklı eğilimlerin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Modern-postmodern tercihin arasında bir alternatif olarak konumlanan metamodernizm de bu eğilimlere örnek olarak düşünülebilir. Bir ihtiyaç ve arayışın doğal sonucu şeklinde kendini gösteren metamodernizm, kuramsallaşma ve pratiğe dökülme bakımından hâlâ gelişim sürecini devam ettirmektedir. Bu çalışmanın amacı metamodernizmi genel hatlarıyla tanıtarak edebiyatla olan bağlarını teknik düzeyde göstermek ve örneklemektir. Kuramın öne çıkan temsilcilerinden Timotheus Vermeulen ve Robin van den Akker'in belirlemiş olduğu temel ilkeler ve roman sanatının değişkenleri çalışmanın muhteva ve yöntemini biçimlendirmiştir. Kurama dair örnekler ise İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası* (1995) eserinden tercih edilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde metamodernizmin edebî eserlerde daha çok birey, duygu durumu, söylem ve kurguya tesir ettiği ve roman formu özelinde özellikle olay örgüsü, kişi kadrosu ve temalar üzerinde belirleyici bir görünüm kazandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metamodernizm, Modernizm, Postmodernizm, *Puslu Kıtalar Atlası*, Roman Sanatı.

Abstract

Postmodernism has experienced transformations depending on cultural, economic, political, and environmental variables in the historical process, especially in Western societies, and has laid the groundwork for the discussion of the theory and/or the search for new alternatives depending on the theory. It has been observed that different trends have emerged since the 1990s in parallel with the previous searches, especially in the current post-postmodern era in the West. Metamodernism, which is positioned as an alternative between the modern-postmodern choice, can also be considered an example of these tendencies. Metamodernism, which manifests itself as a natural result of a need and search, continues its development process in terms of theorizing and putting it into practice. This study aims to introduce metamodernism in general terms and to show and exemplify its ties with literature on a technical level. The basic principles and variables of the art of the novel, determined by Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker, who are prominent representatives of the theory, shaped the content and method of the study. Examples of the theory are chosen from İhsan Oktay Anar's *Puslu Kıtalar Atlası* (1995). As a result, it has been concluded that metamodernism affects the individuals, mood, discourse, and fiction more in literary works, and it is determinative, especially on the plot, characters, and themes in the novel.

Keywords: Metamodernism, Modernism, Postmodernism, *Puslu Kıtalar Atlası*, The Art Of The Novel.

Giriş

¹ Bu makale, 18-19 Ekim 2022 tarihinde düzenlenen Uluslararası Modernizm ve Postmodernizm Çalışmaları Konferansında "Metamodernizm ve Edebiyat" adıyla sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

² Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmeteviss@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4205-2661

Metamodernizmin her şeyden evvel hâlen gelişimini devam ettiren ve kuramsallaşma düzeyinde çabalayan bir oluşum şeklinde post-postmodern çağın çıkmazlarına karşın Batılı kapitalist toplumların kültürlerinden temellenen alternatif bir eğilim/hareket olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Buna rağmen farklı alanlarda yapılan sanatsal ve ilmî çalışmalar metamodernizmi sadece bir hareket olmaktan uzaklaştırarak “-izm” düzeyinde bir kuram olmaya yakınlaştıran durumlardır diyebiliriz. *Metamodernizm: Postmodernizm sonrası Tarihsellik, Duyuşsallık ve Derinlik, Metamodernizm Üzerine Notlar* (2008) gibi kapsamlı sayılabilecek kuramsallaştırmaya yönelik çalışmalar ile metamodernizm üzerine düzenlenen konferanslar ve akademik çalışmalar, kuramın, özellikle Batı’da popülerleşmesini ve yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Muhtevastaki evrensel göndermeler sayesinde ise farklı coğrafyalarda yankısını bulmaya başlamıştır. Kuramın Türk kültür ve edebiyatına sızıp sızmadığı sorusu ise bu çalışmanın temel çıkış noktalarından birini oluşturmuştur. Ayrıca kurama dair Türkçe kaynakların sayıca azlığı, çalışmanın bir diğer hazırlanma sebebidir.

Tarihsel süreç içerisinde yakın sayılabilecek bir dönemde popülerlik kazanmış olsa da metamodernizmin terminolojik bağlamda ilk kullanımları 1970’li yıllara kadar uzanır. Robin van den Akker ve Timotheus Vermeulen’in metamodernizmin kronolojik haritasını çizdikleri “2000’leri Dönemselleştirmek ya da Metamodernizmin Ortaya Çıkışı” adlı yazılarında kuramın geçmişten bugüne yaşadığı evrilmenin -daha çok Batı coğrafyası özelinde- sosyo-kültürel, tarihî ve edebî bağlamı etrafında ele alınır. Metamodernizm terimi Batı Avrupa, Güney Amerika ve Asya’ya ulaşan zıt ve uzak coğrafyaların edebiyat, teknoloji, fizik, matematik ve Doğu spiritüalizmini kapsayacak düzeyde tarihî bir kökene sahip bir kimliktir. Kavram ilk olarak “yorumcu modernist romanın ilerisine geçmek eğilimini” tanımlamak amacıyla Zavarzadeh tarafından kullanılır. Bunun yanında Furlani ve Dimitrescu’nun çalışmaları da metamodernizm kavramının teşkilinde işlevsel bir rol üstlenmiştir (Van den Akker ve Vermeulen 19).

Vermeulen ve Akker ise metamodernizmin tarihsel gelişimi için 2000’li yılların önemine dikkat çeker. Kuramın olgunlaşma evresi olarak tanımlanan 2000’li yıllar, küresel bağlamda yaşanan olayların birbirleriyle olan bağlarından temellenen konumsal ölçekte, dönemsel döngüde, tekno-ekonomik, kültürel ve geleneksel düzeyde iç içe geçen diyalektik hareketlerin kavramsallaştırılmasını zaruri hâle getirir (Van den Akker ve Vermeulen *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik* 27). Böylesi bir çabanın çıkış noktasında tarihin yeniden yorumlanmasıyla işe başlayan kuramcılar tarihsel algının dönüşüm ve “bükülmesi”nin anlaşılmasını öncelikli amaç olarak belirlerler. Çalışmalarının muhtevastını ise “‘Tarihin Bükülmesi’yle ve onunla bağlantılı olan, güncel kültürel üretimini ve politik söylemini tanımlamaya yarayan bükülmenin algılanması hakkındadır” (Van den Akker ve Vermeulen 16) şeklinde açıklarlar. Yöntem olarak Frederic Jameson’ın izinde fakat ondan daha güncel bir kapsam yaratma çabasında oldukları da ayrıca vurgulanır.

Luke Turner tarafından 2011’de yayınlanan *Metamodernist Manifesto*³ ile kuramın temel

³ Çalışma boyunca kullanılan ve kaynakça kısmında çeviren bilgisi olmayan tüm yabancı kaynaklar yazar tarafından Türkçeye aktarılmıştır.

ilkeleri sekiz maddede tanıtılır ve açıklanır:

1. Salınımı dünyanın doğal düzeni olarak kabul ediyoruz.
2. Yüzyıllık modernist ideolojik saflığın ve onun zıt anlamlı piç çocuğunun alaycı samimiyetsizliğinden kaynaklanan ataletten kendimizi kurtarmalıyız.
3. Hareket, bundan böyle, dünyayı harekete geçiren devasa bir elektrik makinesinin titreşen kutupları gibi işleyen taban tabana zıt fikirlerle, konumlar arasında bir salınım yoluyla mümkün olacaktır.
4. Tüm hareket ve deneyimlerin doğasında var olan sınırlamaları ve burada belirtilen sınırları aşmaya yönelik her türlü girişimin boşuna olduğunu kabul ediyoruz. Bir sistemin özsel eksikliği, belirli bir amaca ulaşmak ya da onun gidişatının kölesi olmak için değil, daha çok gizli bir dışsallığı vekaleten bir anlığına görme şansı için bir bağlılığı zorunlu kılmalıdır. Bu sınırlar aşılabilmemiş gibi görevimize başlarsak varoluş zenginleşir, çünkü böyle bir eylem dünyayı *açar*.
5. Her şey, maksimum entropik uyumsuzluk durumuna doğru geri dönülmez kayma içinde yakalanır. Sanatsal yaratım, oradaki farklılığın belirmesine veya ortaya çıkmasına bağlıdır. Doruk noktasında duygulanım, kendi içinde dolayimsız farklılık *deneyimidir*. Fazlalığı mevcudiyete ikna ederek kendi paradoksal hırsının vaadini keşfetmek sanatın rolü olmalıdır.
6. Şimdiki zaman, dolaysızlık ve eskimenin ikiz doğumunun bir semptomudur. Bugün, fütürist olduğumuz kadar nostalgiktik. Yeni teknoloji, olayların çok sayıda pozisyondan eşzamanlı olarak deneyimlenmesini ve canlandırılmasını sağlar. Ortaya çıkan bu ağlar, onun çöküşünün sinyalini vermek şöyle dursun, tarihin demokratikleşmesini kolaylaştırarak, tarihin büyük anlatılarının şimdi ve burada gezinebileceği çatallı yolları aydınlatıyor.
7. Tıpkı bilimin şiirsel bir zarafet peşinde koşması gibi, sanatçılar da hakikat arayışını üstlenebilirler. Gerçek değeri ne olursa olsun, tüm bilgiler, ampirik veya aforistik olsun, bilginin temelidir. Büyülü bir gerçekçiliğin bilimsel-şiirsel sentezini ve bilinçli naifliğini kucaklamalıyız. Hata, anlamı doğurur.
8. İdeolojik demirleme tarafından engellenmeyen pragmatik bir romantizm öneriyoruz. Bu nedenle *metamodernizm*, çok sayıda farklı ve anlaşılması zor ufuklar peşinde koşan ironi ve samimiyet, naiflik ve bilme, görecelilik ve hakikat, iyimserlik ve şüphe arasındaki ve ötesindeki değişken durum olarak tanımlanacaktır. İlerleyip salınmalıyız! (Turner, *Metamodernist Manifesto*).

Metamodernizm, terminolojik olarak “meta-” ön ekini, Platon’un “metaksis (metaxy)” kavramından ödünçleyerek kendini anlamlandırır. Kavramın kuramla olan ilişkisi, muhatap aldığı modern ve postmodernin her türlü olanağını metaksist bir bakışla mevcut tezatları yorumlayarak yeni bağlamlar oluşturur. Modernizmin ciddi, seçkin; postmodernizmin ironik yapısına ne tam red ne de tamamen kabullenmeyle kendi değer ve ilkelerini konumlandırır. Dolayısıyla “meta- ön eki birbirinin melez beraberliklerinde günceli ifade ve inşa eden (somut, teknik, sosyal, politik, dijital) uygulamaların heterojenlikleri ‘içinde’ etimolojik yönü itibarıyla anlaşılmalıdır” (Van Tuinen 88). Vermeulen ve van den Akker’e göre metamodernizmin kendine has bir eleştirel dil geliştirme gereksinimi de bahsedilen metaksis kavramından kaynağını alır: “Her sanat eserinin kendi benzersiz söylemsel yaklaşımını gerektirdiği doğrudur, ancak tıpkı Modernizmin ciddiyeti ve postmodern sanatın ironisinin bu

yaklaşımları çerçeveleyecek veya destekleyecek belirli teoremleri yeniden canlandırması ve doğurması gibi. Metamodern metaksis de yeni bir (bilgi) teorileri ve yeni bir eleştirel dil gerektirir” (Vermeulen ve van den Akker, *Art Criticism and Metamodernism*). Alıntıdaki özgün dil arayışı ise üzerine tartışılabilir bilgi teorilerini koşturarak sunar. Çünkü metamodernizm dikkatle güvenilir bilgi kaynağı arar ve eğer nadir yahut ilgi çekici yanları işaret ederlerse birbiri ile çatışan görüşlerden de çekinmez (Fisher).

Post-postmodern çağın doğal bir sonucu olarak da değerlendirilebilecek olan metamodernizmin temel dayanaklarını *Metamodernist Manifesto* ve başta Alison Gibbons, Timotheus Vermeulen ve Robin van den Akker gibi kurucu teorisyenlerin kuramsal izahlarına koşturularak açıklamanın yerinde olacağı kanaatindeyiz. İşin felsefi arka planına dair ayrıntıların izahından ziyade metamodernizm ve edebiyatın teknik bağlamda ilişkisinin “yorumlanacağı”⁴ bu çalışmada öncelikle kuramsal söylemlere ardından da Türk edebiyatından *Puslu Kıtalar Atlası* eserinden örneklerle yer verilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve ve Teknik Unsurlar

Metamodernizm, modernizm ve postmodernizm arasında bir müzakere olarak düşünülebilir. Söz konusu iki ideoloji birbirleriyle çoğu zaman çelişkili ve uzlaşmaz bir görünümündedir. Buna rağmen metamodernizm, hem ideolojikleşen hem de tüm bu belirsizliklerle bütünleşebilen bir -izm arasında pazarlık yapar ve yeni bir düşünme paradigması hâline gelir. Ayrıca metamodernizm, postmodernizmin bağlam ve ironi konusundaki farkındalığını salınım yoluyla korurken, modernizmin pozitivist yönlerini canlandırır (Alghanim). Dolayısıyla metamodernizm, paradigmaların evrimsel bir süreçteki adımlar olarak görüldüğü bütünleştirici bir bakış açısı sağlar (Dimitrescu 8).

Sınırları modern-postmodern felsefe ve uygulamalar arasında biçimlenen metamodernizmin kavramsal haritasının çizilmesinde belli başlı anahtar kelimelerin tespiti önem arz etmektedir. Bu anahtar kelimeler kuramın öncü isimlerinin belirlediği nosyonlar etrafında ‘salınım’, ‘duygusal derinlik’, ‘yeniden inşa’ ve ‘samimiyet’ üst başlıklarında toplanabilir. Her bir kavramın arka planını oluşturan temel değişkenler ise sırasıyla modernizm-postmodernizm birlikteliği, yeni samimiyet (new sincerity)⁵, neoromantizm ve/ya tüm çağdaş sanat akımlarıyla doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişkilendirilebilir.

Bir duygu yapısı⁶ olarak modern-postmodern duyarlılık arasında bir ‘salınım’ şeklinde tanımlanan metamodernizm, kendine has taraflarını ‘yeniden inşa’ kavramı etrafında yaratır. Kavramsal bakımdan metamodernizmde yeniden inşa “edebî metinlerin belirli estetik ve şekilsel özellikler aracılığıyla farklı derecelerde harekete geçirilebileceği bir potansiyelin yanı sıra bir okuma stratejisi” (Huber ve Funk 181-182) olmakla beraber, “yeniden inşanın ağırlığı, bir iletişim stratejisi olarak okuyucunun tepki yeteneğini harekete geçirmeyi planlayan kurgusal potansiyeli” taşır (Huber ve Funk 184). Yeniden inşanın

⁴ Tespit yerine yorum ifadesinin tercihi metamodernizmin terminolojisinin hâlâ oluşum ve/ya gelişim sürecini devam ettirmesinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla yorumdan kasıt, kuramın geçerliliğini tartışmaktan ziyade mevcut kuramsallaştırma çabaları doğrultusunda mümkün mertebe epistemolojik bir düzlemde genel değerlendirmelere ulaşma çabasıdır.

⁵ Yeni samimiyet, postmodern çağda ironiyle içi boşaltılan samimiyetin yeniden inşasına olanak tanıyan bir kavram şeklinde açıklanır. Bu yönüyle metamodernist postironinin de çıkış noktalarından biridir. Kelly’e göre Yeni samimiyet, kişinin görünüşteki davranışlarının başkaları tarafından algılanma biçiminin, özü ortaya koymanın öncelikli durumlarını ele alan bir metottur (Kelly 136).

⁶ Metamodernizm üzerine görüş belirten birçok araştırmacının hemfikir olduğu hususlardan biri kuramın başlı başına bir duygu yapısı ile doğrudan ilişkili olduğu düşüncesidir. Duygu yapısı, Raymond Williams tarafından “sosyo-tarihi durumların anlamını tanımlamaya yardımcı olmak için düşünceden ziyade dürtüler, tavırlar ve engeller açısından türetilen” bir terimdir (MacDowell 43).

işlevine değinecek olursak; postmodernistlerin aksine yeniden inşaada, “altındaki boşluğu ortaya çıkarabilmek için yüzeyleri yapısöküme uğratmanın yerine, doğrudan manaya götürmese bile, anlam ve bağlantı ile dolu derinliklere göz atma tercih edilmektedir” (Huber ve Funk 180). Bu bakımdan metamodernizmin kendisi de modernizm ve postmodernizm üzerinden başlı başına bir yeniden inşadır denebilir.

Metamodernizmin edebî eserlerdeki teknik yansımalarına dair ayrıntılı incelemeler yapmak daha kapsamlı çalışmaların muhtevasına uygun olmakla beraber, bu çalışmada roman sanatının unsurlarına yönelik genel tespitlere yer verilecektir. Kurgu, kişi kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı, anlatıcı, tema, dil ve üslupta yaşanan metamodernist dönüşümler karakteristik yönleriyle belirtilecektir.

Metamodern eserlerdeki temel mantık özellikleri yanında roman unsurlarının kapsamını belirleyen teknik kullanımlara değinirken öncelikle kişi kadrosu ve işlevselliği açısından başkişinin temel yönlerine değinmekte fayda vardır. Çünkü özne konumunda kurguyu şekillendiren başkişi, edebî eserlerdeki metamodern duygunun vücut bulmuş hâlidir.

Metamodernizmde her şeyden evvel öznenin öz bilince yönelik farkındalık durumunun olması gereklidir. Öznenin salt kendiliğinden uzaklaştırılarak öznelerarası ilişkiyi de önceleyen bir eğilimde bulunması beklenir. Burada umut⁷ odaklı bir neoromantik arayıştan söz edilebilir. Nitekim çözümün imkânsızlığı bilinmesine rağmen arayışın devamlılığı önemlidir. Amaç ne klasikler gibi idealar yaratmak veya idealarla evreni açıklamak ne marksistler gibi sorunlu toplumsal, ekonomik, siyasi yapıya reçeteler yazmak ne modernistler gibi mutlak akılcı bir tavırla kapitalist fayda odakları yaratmak ne de postmodernistler gibi yapısökümcü bir ironik söylem yahut algı ortaya çıkarmaktır. Bütün bunların arasında daha naif, samimi ve referansını anılan kuramların yapıcı taraflarından alan bir gelecek arzusunu duyumsamaktır. Çünkü “kriz içindeki bir dünyada özneler bir kez daha diğerlerine ve çevrelerine bağlılık isteği içindedir. (...) böylesi kırılgan ve parçalayıcı bir realite içinde merkezini kaybetmiş bir benlik; kendisini öznelliğini, varlığı ve çevresi arasındaki etkileşimlerin yanı sıra yaşanmışlıkları içinde temellendirerek yeniden ileri sürmektedir” (Gibbons, *Çağdaş Özkurmaca ve Metamodern Duygu* 158). Dolayısıyla umut, mutluluk ya da ilkeli bir duruş sergileme yönelimi ile mevcut sorunlu evrenle ütöpik bir evren arasında salınımı gerçekleştirmek metamodern öznedeki en karakteristik yönlerdendir. Belirtilenler dışında yazarın da metamodern eserler içinde aktif bir rolü bulunur; fakat bu rol postmodernlerdekinden farklıdır: “Yazarlar hikâye dünyası içinde anlatıcılar ve karakterler olarak görünürler, ancak görünüşlerinin etkisi postmodernist kurguların ironik oyununa ters düşer; burada yazar-karakterler düzleştirici bir işlev görür ve kurgunun inşa edilmiş metinsel yüzeyini ön temellendirir” (Van den Akker 51). Şimdiye dek tüm söylenenler bir noktadan sonra bizi, metamodernizmle birlikte ortaya çıkan özgün bir

⁷ Timotheus Vermeulen’e göre umut, insan türü için hem doğal hem de öğrenilmesi gereken bir beceri, uğrunda savaşılmaması gereken nadir bir iyiliktir. Metamodern bağlamda umut, kaçınılmaz başarısızlıklarına rağmen girişimlerde bulunarak, hareket etmek için hareket ettiği için Kant’ın Tarih felsefesine bağlıdır; sonsuza kadar bulmayı ummadığı bir gerçeği arar. Gerçeği asla bulamadığı için de aramayı asla bırakmaz (Vermeulen ve van den Akker, *Utopia, Sort of: A Case Study in Metamodernism* 65, 66). Böylesi yenilikçi bir umut, tarihten de kopuk değildir. Ütopyalaşan her umut bir yerde geçmişle ilişkilidir: “Ütopyaların, tarihten bağımsız olarak apriori [önsel] imkânların çekmecesinden çıkarılması da saf özsel-kişisel gönlün derinliklerinden çıkarılmasından bile az varittir. Tüm imkânlar tarih içinde mümkün hâle gelirler; Yeni olan da tarihseldir” (Bloch 577).

“benlik” algısına yönlendirir. Edebî metinlerde kurgu boyunca “yalnız olmayan, bunun yerine başkalarının varlığının ve yakınlığının şiddetle farkında olan, karakterlerinin ve anlatıcılarının genellikle varsayılan olarak bahsedildiği solipsistik deneyim dünyalarını zenginleştiren ama aynı zamanda bozan yeni bir ‘benlik’in” varlığı söz konusudur (Timmer 141).

Zaman yönüyle modern, postmodern, post-postmodern ve daha çok yeni romantizmi benimsemiş ve kapsamış çağdaş sanatın sınırları içerisinde inşa edilen bir şimdi tercih edilir. Söz konusu şimdilik durumu ne modernistlerinki gibi kapitalist ve sistematik ne de postmodernler gibi şahsi, bencil yahut haz odaklı olmalıdır. Metamodernin öngördüğü şimdi algısı daha samimi, içten, biyolojik ve kısmen dijitalleşmiş zamana uygun, yapıcı, geçmiş-şimdi ve geleceği kapsayan türdendir. Dolayısıyla geçmiş-şimdi arasında üst üste ve/ya eş zamanlı okumalara imkân tanıyan bir şimdiden bahsedilebilir.⁸ Şimdinin inşasında geçmişin fonksiyonelliği ise daha çok geleceğe dair ifade ve ihtimallerin belirlenmesinde etkilidir. Hem şekil alabilen hem de şekil verebilen bir unsur olarak “geçmiş gerçekleşecek olanın formunda hakikatin ifade edilmesini mümkün kılar. Başka bir ifadeyle geçmiş, şekil gelecekteki yeniden şekilleniş potansiyeli işaret ettiğinde anlaşılır” (Toth 62). Zira gerçekleşecek olanı önceden görme ihtimali (voir d’avance) özne için mutlak saf ve salt bir gelecek ufkunu açan şeydir (Malabou 126). *Metamodernizm Üzerine Notlar*’daki ifadesiyle metamodernizm, şimdiki zamanın parametrelerini, geleceği olmayan bir mevcudiyetin parametreleriyle değiştirir ve bizim yerimizin sınırlarını, yersiz olan gerçeküstü bir yerinkilerle değiştirir. Gerçekten de metamodern insanın ‘kaderi’ budur: sonsuza dek gerileyen bir ufkun peşinden gitmek (Vermeulen ve van den Akker *Notes on Metamodernism* 12). Ayrıca kronotopik okumalara kayan zamansal kullanımlar da metamodern zaman algısı içerisinde sunulabilir.

Daha evvel de bahsedildiği üzere temelini somut evrenden alan fakat yer yer soyutlaşabilen, insan bilincinde şekillenmeye de müsait olan her tür mekân metamodern mekâna uygundur denebilir. Metamodern kullanımda mekânlar; küresel krizler, çevre sorunları, kapitalizm ve sömürgecilikle ortaya çıkan dünya tahribatı ve tüm bunlarla yeniden fakat salt ütöpik olmaktan uzak bir mekân/mekânlaştırmalar şeklindedir. Geçmişe yapılan göndermelerle nostaljik olanın bugünümüze taşınabilirliği mümkündür. Fakat bu taşıma, modern dünyanın imkânlarından da yalıtılmış olmamalıdır. Çağdaş sanat ve düşüncelerle sentezlenmiş ve dolayısıyla yeniden inşa edilmiş bir görünümde olabilir. Ayrıca mekânın uzamlaştırılması da söz konusudur.

Teknik unsurlardan anlatım biçimlerine bakıldığında metamodernizmde modern-postmodern teknikler arasında daha çok bütünleştirici ve yenilikçi uygulamaların tamamı tercih edilebilir. Teknik ve düşünsel bağlamda kaynağını içinde bulunan post-postmodern çağdan alan metamodernizm, başta postmodernist gelişimlerin her türden pratiğini ve evrensel geçekliğini yeniden yorumlayarak işe koyulur. “Metamodernist

⁸ Bahsedilen hususa uygun olarak Italo Calvino’nun *Görünmez Kentler* eserinde aynı anda yıkılan ve yeniden inşa edilen, geçmiş ve şimdinin eşzamanlılık durumuyla bütünleşmiş kentler yetkin bir şekilde örneklendirilir. Zamanın, mekân üzerinde belirleyici bir etkene dönüştüğü bu tarz bir kullanım, gerçek-kurmaca arasındaki mesafenin de belirlenmesini sağlar. Eserin henüz başında “Görünmez Kentler bildik kentler değil; kurmaca kentlerdir” ifadesi vurgulanır (Calvino 9). Bu durum, mekânın zaman sayesinde algısal boyuta taşındığını ve yeniden inşa edildiğini gösterir.

metinler bir 'gerçeklik etkisi' -gerçekliğin bir performansı ya da üzerinde ısrarla- üretirler ve ironik bir şekilde bu etkiyi postmodernist aygıtların çoğunu kullanarak yaratırlar” (Gibbons, Vermeulen ve van den Akker 174). Luke Turner metamodern söylemin teşkilini açıklarken bu hususu öncelikli bir ölçüt olarak sunar. Ona göre postmodernizm yapısöküm, ironi, pastiş, görecilik, nihilizm ve büyük anlatıların reddi ile karakterize edilirken, metamodernizmi çevreleyen söylem; samimiyet, umut, romantizm, duygulanım ve büyük anlatıların yeniden canlanmasıyla ilgilendirir (Turner, *Notes on Metamodernism*). Böylesi bir söylemin teknik düzlemde uygulanması için bilindik kullanımların dışında özgün metotlara yönelmek kaçınılmaz olur. Klişeleşen metinlerarasılıktan uzaklaştırılmış yeni ve yapıcı bir metinlerarasılık yaratılabilir. Örneğin salt gönderme ya da içerik yahut tematik istifadeye odaklanan pastiş yerine umutlu bir şimdinin inşasına dayanan ve geçmişin büyük alıntılarını sadece hortlatmakla yetinmeyen yeni romantik bir göndergeler sistemi yaratmak ve bunu eserlerde göstermek arzulanır. Bir diğer metinlerarası teknik olan ironi ise metamodern eserlerdeki temel anlatım tekniklerinden ve metamodern ruhun çıkış noktalarındandır. Ancak bu ironi, postmodernin ironisinden çok daha farklı bir görünümündedir. Artık güldürme ve eleştirme işlevinden kopan, dolayısıyla klişeleşen ironi yerine Batılı toplumların kültürel yapısına yaslanan post-ironiyi benimseyen bir yöntemdir. Metamodernizmde salt bozmak, alay etmek yahut eleştirmek için tercih edilen bir ironi yerine dürüst, samimi ve içten bir ironik tasavvur beklentisi söz konusudur. Lee Konstantinou’nun “Postironinin Dört Yüzü” adlı yazısında metamodernizm-postironi bağıni nedenli postmodernizm, saf üstkurmaca, postironik buildingsroman ve çağdaş sanat türlerinden hareketle açıklar (Konstantinou 109-126). Yazıda, postironinin, problematikleşen yönüne rağmen gücünü yine ironiden aldığı hatırlatılır. Kavramsal bakımdan ise postironinin ironiye göre kapsamının genişliği ve güncelliği bakımından farklılaştığı vurgulanır: “Postironi terimi ayrıca bize ironi problemi için pek çok çözüm olduğu kadar problemin çözümüne kendisinden başlanacak pek çok analizi olduğunu da hatırlatır. Ve çağdaş postironik sanatın heterojen olacağı kehanetinde bulunur” (Konstantinou 111). Belirtilenler dışında postironinin sınırlarına dair bir çerçeve de çizilir: “Postironi, sanatsal postmodernizmin çeşitli yeniden değerlendirmelerini, postyapısalcı teorileri, kuşkucu felsefeyi ve kuşkunun yorum birimini içine alan edebiyat dünyasının ötesine geçmektedir” (Konstantinou 111).

Metamodern bağlamda incelenebilecek eserlerde biçim ve öz hususunda biçimle özün birbirinden kopamayacağı, özün formalist bir tutumla yorumlanabilecek bir organik düzlemde inşa edilebilmesi mümkündür. Metamodernistler, anlamı kısmen bozan ve fakat yeniden inşa edebilecek düzeyde onu koruyan bir söylemle içerik bakımından Derrida’dan ayrılıp mantıksal düzlemde yine ona yakın dururlar. Metamodern anlamda yeniden inşa aslında “biçimi anlamla doldurabilecek sabit bir sandık olarak değil, dinamik bir mücadele olarak (...) bu yüzden edebiyat, okuyucunun tepki yeteneğini şart koşan ve ona hitap eden ‘biçimsel bir eylem’ şeklinde anlaşılmaktadır” (Huber ve Funk 182).

Metamodern eserlerdeki dil ve üslup tercihleri ise bahsedilen teknik unsurların ifadesine uygun her türden söylemi kapsayabilir. Ne modernistler gibi kusursuzun peşinde koşan ne de postmodernistler gibi anlamın belirsizleştirildiği yahut yok edildiği bir

yapısökümcü okuma deneyimidir. Modern-postmodern ifade kabiliyeti arasında salınan ve salt seçkinci, gündelik yahut deneysel olmaktan uzak bir dil deneyimi şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca metamodern kavramının günümüzden kopuk olmadığı hatta günümüzle yakından ilgili olduğu için bugünün dil mantığını veya jargonunu da kapsama ihtimali yüksektir. Dijital platformlarla şekillenen güncellenmiş bir internet dili bu bağlamda emsal gösterilebilir. Örneğin günümüzde evrensel bir etkisi bulunan sosyal ağlar (facebook, twitter, instagram) yahut bilgisayar oyun yayınlarının gerçekleştiği (twitch, youtube gibi) platformların dili geniş kitleler üzerinde etkili olduğu için metamodern eserlerin kapsamında olabilir. Bu durum modern estetiğin kusursuzluğu kovalayan öznel fakat tekeli tavrından tamamen kopuk, postmodernizmle yaygınlaşan ama bir noktadan sonra klişeleşen dijitalleşme dilinden uzaklaşmaya referans vererek metamodern eserlerin diline yönelik bir sınır belirlemede fikir vermektedir. Bu bakımdan metamodernizmin dil anlayışı dijimodernizmden de izler taşıyabilir.

Bakış açısı ve anlatıcı bakımından metamodern eserlerde stabil bir kullanımdan bahsetmek doğru olmayacaktır. Edebiyat tarihi içerisinde ne kadar anlatıcı var ise bunların tamamına edebî metinlerde yer verilebilir. Başka bir ifadeyle “anlatıcı paradigmasının değişiminin gerisindeki ilk dinamiğin tarihsellik olduğudur. Kat edilen zaman içinde estetik yordam evrilmiş; bu kültürel edimi okumak/anlamak isteyen kuram, repertuvarını gözden geçirmek zorunda kalmıştır” (Yivli 19). Bu bağlamda metamodernizm de anlatıcı unsurunu kendi düşünsel doğruları etrafında ve tarihsel birikimin zenginliği içinde her türden anlatıcı tipolojisini tercih edebilecek şekilde konumlandırmıştır. Kurama uygun anlatıcının tespitinde evvela dikkat edilmesi gereken hususun şimdiye dek tüm söylenenlere uygun, eserde kurguya yön veren merkezi bir özne bulunmasıdır. Anlatıcı konumunda olsun ya da olmasın önemli olan özneye/anlatıcıda bir duygu durumunun ve bilincin bulunması, etrafına karşı duyarlı bir duruş sergileyebilmesidir. Dolayısıyla anlatıcı ve bakış açısı için statik bir konumlanmadan bahsetmek mecbur ve gerekli değildir. Gerekli olan bireysel yahut evrene yönelik ontik bir sorgulama kabiliyeti bulunan samimi, içten, dürüst bir anlatıcıdır. Sonuç olarak bakış açısı ve anlatıcı metamodern eserlerde tek veya birden fazla şekilde tercih edilebilir.

Tematik yönüyle incelendiğinde metamodernist eserlerin geniş bir kapsama sahip olduğu görülür. Dolayısıyla metamodern eserlerin tematik yapısını toplumsal ya da bireysel olarak sınırlandırmak doğru olmayacaktır. Çünkü kuramın çıkış noktalarından birine işaret eden evrensel sorunlar her ne kadar bireyler üzerinde yankısını bulsa da belirtilen problemler sosyal hususları kapsadığı için temalar toplumsal da olabilir. Bunun yanında öznenin kişisel çıkmazlarıyla boğuştuğu her türden yaşantıdan kaynaklanmasıyla temalar daha çok bireysel muhtevaları kapsar, çıkarımında bulunulabilir.

Söylenenlerden hareketle toplumsal minvalde ilerleyen muhtevada yer alacak tematik tercihler kaynağını genelde insanlık tarihinin tamamından, özelde ise günümüz post-postmodern çağın problemlerinden alabilir. Amaç her ne kadar doğrudan çözüm önerileri sunmak olmasa da evrene romantik bir duyusuyla bakılır ve bireyden topluma doğru açılan bir duygu derinliği yaratılarak temalar inşa edilebilir. Örneğin artan terör saldırıları

karşısında barışçıl bir düzenin yeniden inşası, ekonomik krizler karşısında daha müreffeh bir hayat standardı yaratmak, ırkçı söylemlere karşı hümanist bir algının kanıksanmasını sağlamak gibi. Ancak bu noktada vurgulanması gereken husus, tüm bu yeniden inşaların “polyannacılık” düzeyinde değil de ölçütlerini nesnel gerçeklerden alan bir yapıda olması gerekliliğidir. Kaldı ki metamodern felsefede söz konusu çözümler çoğu zaman bir ütopya şeklinde betimlenir. Bahsedilen hususların uygulama safhasında esas belirleyici nokta ise daha önce de vurgulandığı üzere öznenin farkındalık durumunun yüksek ve içtenlikle örülü olma zaruriyetidir. Sonuç olarak bireyden topluma doğru açıklanan bir kitlesel ve/ya düşünsel duygu inşası metamodern metinlerdeki toplumsal temaların genel çerçevesini oluşturmaktadır, denebilir.

Bireysel temalar ise daha çok “arayış” durumu etrafında edebî eserlerde karakteristik bir görünümde yer edinir. “Dış dünyayla uyumsuzluk yaşayan modern bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde değişime bağlı yaşadığı sorunlar, dünya algısına ve insanlarla ilişkilerine yansıdığı gibi bireyi huzursuz ve tedirgin bir ruh halinin eşiğine getirir” (Kanter 26). Böylelikle kişi içinde bulunduğu çıkmazı aşmak için çıkış yolları arar ve arayış durumu eserin türü ve muhtevasına göre arketipsel bir kimlik kazanabilir. Ne ki bu arayış hâli tek boyutlu değildir. Yer yer ütopyik yer yer ontolojik bir söylemle yoğurulan fenomenolojik ve hermeneutik okumalara müsait bir görünümüdür. Küresel ve bireysel her türden kriz karşısında öznenin kendini ve çevresini sorgulayan durumu, söz konusu arayış hâlinin temelini teşkil eder. Bunun yanında arayışın umutvari tarafının yanında -mevcut krizlerden kaynaklı olumsuz yaşantıların yoğunluğu nedeniyle- başarısızlıkla sonuçlanmanın daha baskın bir ihtimal olarak yorumlanması beklenti ve gerçeklik durumunu salt diyalektik söylemin sınırından kopararak bir paradoksa dönüştürür.

Kurmaca içerisinde özellikle öznenin konumlandırılışı da arayış temi etrafında şekillenir. Olay örgüsünün merkezindeki oluş yahut durumların yorumu modern yahut postmodern bireyin duruşundan farklı olarak göreceliği ve fakat bir çözümü de kapsamı bakımından orijinallik kazanır. Reel evrenin kişiyi mutsuzluğa iten her yaşantısına karşı hayata tutunma ya da “yeniden inşa” arzusunun romantize edilmiş bir kimlikte görünmesi söz konusu arayış teminin sınırlarına dâhil edilebilir. Modernizmle tanrılaştırılan insan deneyiminin çöküşü ve postmodernizmle öldürülen öznenin hortlatılmadan fakat yeniden saf, günahsız bir çocuk şeklinde doğumu, metamodernizmdeki arayış teminin doğal bir neticesi olarak okunabilir. Bu tarz bir yeniden doğuş, esasen dünyaya bakış açısında özgün bir duyuşun da habercisidir. Nitekim metamodernizmle birlikte önem kazanan kavramlardan biri de duyuşallıktır. Kavram, postmodernizmle birlikte yiten kimlik ve duygu durumuna içinde bulunduğumuz çağdan bakarak metamodern duyuşallığın sınırlarını çizmek için kullanılır. Alison Gibbons’a göre çağdaş kimlik ve duyuşallık bağı kişinin farkındalık durumuyla yakından ilişkilidir: “Çağdaş kimlik bir taraftan deneyimlerin inşa edilmiş doğasının farkındayken diğer taraftan da anlamlı kişisel duygusal deneyim ile harekete geçirilir” (Gibbons, *Metamodern Duyuşallık* 106). Ayrıca metamodern duyuşallık “durumsaldır; ironik ama ‘dürüst’tür, kuşkucu ama içtendir, tekbenci ama bağ kurma konusunda isteklidir. En önemlisi, deneyimseldir” (Gibbons, *Çağdaş Özkurmaca ve*

Metamodern Duygu 157). Söylenenlerden hareketle formüle edilecek olursa arayış temi, “gerçekleşme ihtimali olmayan bir umudun peşinden samimi bir inançla koşmak” ya da “nesnel gerçeklikle inşa edilecek göreceli bir ütopya yaratmak arzusu” şeklinde yorumlanabilir.

İster toplumsal isterse bireysel olsun temaların teşkil ve ifadesinde post-ironik söylemin metamodernizmin temel ifade yöntemlerinden biri olduğunu da vurgulamak yerinde olacaktır. Zira post-ironi toplumsal yahut bireysel çıkmazlar karşısında özne yahut toplumsal algıya yansıyan arayışın dışavurumu, hatta kaynağı şeklinde yorumlanabilir.

Toplumsal ya da bireysel hassasiyetler etrafında sembolik okumalara imkân tanıyan temalar, anlama da derinlik kazandırır. Metamodern eserlerdeki simgesel derinlik modernliğin zamanla klişeleşen tekil anlamlılığının dayattığı çözümleyici yahut tasvirici sınırlarının ötesinde ütöpik bir sınırsızlığa uzanan türden bir kimlikte teşkil olur. Ne var ki bu ütöpik arayış, ütopyanın ümitvar tarafından beslendiği gibi distopyanın veya nesnel gerçekliğin karanlık taraflarından da izler taşır. Yani arzulanan ve kaçınılan durumların bir salınım hâlinin tasavvuru şeklinde derinlik kazanır. Öznelliğin sınır tanımaz imkânları içinde metaksist bir duruşun yeniden inşasında metamodernist olur. Bu durum eseri, modernist yazar/anlatıcının tekelinden kurtardığı kadar postmodernist tavrın gerektirdiği silik yahut var olmayan öznesinden de uzaklaştırır.

Reel dünya etkisiyle tasarlanmış ve gücünü/varlığını ütöpik ve distöpik duyuştan alan art-dünyaların algısal boyutuyla tasarlanışı eserin kahramanında olduğu kadar okur üzerinde de yaratıma olanak tanıyan bir işlev kazanır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da edebî eserin estetik derinliği özgün bir değer kazanıp postyapısalcı görünümünden uzaklaşır ve metamodernist bir yeniden inşanın doğumuna kapı aralar. Metamodernist anlayış, “bir gerçeklik olduğu yönündeki modernist inancı kabul ederken; aynı zamanda, bu gerçekliğin göstergelerle temsil edilebilmesinin mümkün olmadığı yönündeki postmodernist argümanı da kabul eder. Dolayısıyla, derinliği göstergelerle değil performans olarak uygular ya da ifade eder” (Buçan 283). Nitekim eserdeki estetik derinlik bundan böyle ne modernistlerin kusursuzlaştırmaya çalıştığı mutlakçı görünümde olacak ne de postmodernistlerin yapı sökümü uğratarak ortadan kaldırdığı bir belirsizlikte kalacaktır. Estetik derinliğin umut dolu arayışı onun varlığını doğruladığı gibi ütöpik-distöpik muhtevanın ortaya çıkarılabileceği oksimoron söylemlerle de pekiştirilebilecek bir şekil alır. Bu durum beraberinde her ne kadar paradoksal bir çıkmaz yaratsa da metamodernizmin önelediği “ile veya içinde”, “arasında” ve “sonrasında” ilkeleriyle paralellik göstermesi bakımından tutarlı ve anlamlı görünür. Tüm bu söylenenler metamodernin estetik derinliğinde ütopyanın görecelik kazandığı ve “göreceli ütopya”⁹ nosyonuna atıfta bulunduğu söylenebilir.

Sonuç olarak tema düzleminde tüm bu söylenenler metamodernizmin kurucularından Timotheus Vermeulen ve Robin van den Akker’in belirlemiş olduğu ilkelerle paralellik göstererek çift yönlü bir doğrulama yaratır.

⁹ Göreceli ütopya kavramı, metamodern düşünce bağlamında Hanzi Freinacht tarafından açıklanır ve özünde bugünün beklentilerinden hareketle geleceğin inşa edilebileceği düşüncesi yatmaktadır (Freinacht).

2. *Puslu Kıtalar Atlası*'nı Metamodern Bağlamda Okuma Denemesi

İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası* (1995), her yönden olmasa da belli açılardan metamodern estetiğin ilkeleri ışığında okunmaya uygun bir roman olarak görünmektedir. Eser üzerine yapılan çalışmalarda teknik yönden postmodern vurgusuna yoğunlaşıldığı görülür. Bundaki en büyük etkenler üstkurmacaya dayalı kurgu yapısı ve anlamdaki kısmi muğlaklıklardır. Ne var ki kişi kadrosu ve özellikle başkişi, dil ile üslubun kullanım şekli ve tüm bunların yarattığı birliktelik eseri her açıdan postmodern bir anlatı olmaktan uzaklaştırmaktadır. Başka bir ifadeyle biçim ve öz arasındaki ilişkinin işleniş tarzı *Puslu Kıtalar Atlası*'nı modern-postmodern arasında, tekniklerin sentezlendiği bir anlatıya dönüştürür.

Eserin modernist, postmodernist ve metamodernist yönlerine dair genel bir şablon¹⁰ belirleyecek olursak şu hususlar ön çıkar:

Tablo 1.

Modernist	Postmodernist	Metamodernist
Bilginin yüceltilmesi, ilmi çalışmalar ve pragmatik arayışlar	Üstkurmacaya dayalı kurgusal yapı	Çerçeve hikâye ile üstkurmacanın birlikteliğiyle oluşan özgün olay örgüsü
Dildeki kusursuzluk arzusu ve genele yansıyan şiirsel üslup	Yer yer tercih edilen dil oyunları	Arkaik, seçkinci, gündelik ve güncel dilin harmanlandığı bir dil anlayışı
Birey merkezlilik	Kişi kadrosunun çoğunun gerçek olmayışı, yazarın metne dâhil oluşu	Başkişi özelinde yoğunlaşan ütöpik, umutvari arayış ve sonuçsuzluk
Rüya hâli ve psikolojik tahliller	Gerçeküstü, fantastik, rüya ve hayal gibi unsurlarla nesnel gerçekliğin yerinden edilmesi	Gerçekliğin öznel yorumu (geçmiş-şimdi birlikteliği)
	Muhtevada din, dil, ırk gibi dış etkenlerden bağımsız eser merkezli bir yapı	Tarihsel göndermelerdeki gerçeklik ile kurmaca arasındaki mesafenin korunması
		Romantik bir his yapısıyla anlam ve estetik derinliğin yeniden inşası

Puslu Kıtalar Atlası, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sınırlarındaki İstanbul'da (Konsantiniye'de) Uzun İhsan Efendi adlı bir adamın düşlerinde tasarladığı, toplumsal ve bireysel çıkmazların hayal-hakikat çatışması etrafında gerçekleştiği olaylar üzerine kurgulanır.

Puslu Kıtalar Atlası, “ana kaynağı geleneksel Doğu anlatıları, mitoloji, söylence ve masallar olan, felsefe, tarih ve fantezinin iç içe girdiği” bir romandır (Karaca 108). Eser, daha çok postmodernist bir roman kimliği taşımakla beraber mekân ve tarihin nesnel gerçekliğin sınırlarında işlenmesi ve anlamdaki göreceli belirliliğiyle metamodern tarza yakınlaşır. *Puslu Kıtalar Atlası*'ndaki gerçek ile kurmaca arasındaki diyalektik vurgu, eserin henüz isminden başlayarak öne çıkarılır. Atlas sayesinde metalaştırılıp yüceltilen “bilgi”,

¹⁰ Tabloda gösterilen modernist ve postmodernist hususlar, roman teknikleri bakımından ele alındığında farklı yorumlamalara da imkân tanır. Ne var ki işaret edilen içerikler, mutlak gerekçeler olmamakla beraber söz konusu kuramların genel kabullerine dayandırılarak tespit edilmiştir.

puslu sıfatıyla belirsizleştirilir. Nitekim pusun hayalle olan sembolik bağı düşünülürken gerçelik ve kurmacanın kesinlik ile belirsizlik arasında konumlandırıldığı ve dolayısıyla metamodernizmin “arasında” ilkesiyle doğrudan ilişkili olduğu sonucuna varılabilir.

Olay örgüsü içerisinde üstkurmacaya¹¹ dair kullanımla postmodern bir anlatıya yaklaşan eser, sonda başkişinin yazdığı mektuptan hareketle farklı bir türe evrilir. Çünkü mektubun muhtevastaki netlik ve verilen mesaj, postmodern anlatıların temel yapıtaşlarından olan belirsizlik, görecelik, çoğulculuk ve anlamsal yapı sökme uğratılmış olma gereksinimiyle örtüşmez: “Kendisinden düşler yarattığım Boşluğun atlasını, Atlas Vacui’yi bu yüzden yazdım: Sen okuyasın diye değil, yaşayasın diye. (...) Sonunda, senin için düşlediğim macerayı yaşadın ve böylece senin için yazdığım atlası okumuş oldun. Artık benden öğreneceğin nihai şeyi öğrenmiş oluyorsun” (Anar 236-237). Verilen mesajdaki kendini gerçekleştirme durumu, üstkurmaca ile gerçekliğinden koparılan Bünyamin, hayal-hakikat çatışmasında hayali temsil eden ve fakat anlamsal yönden netlik de gösteren bir yapının oluşumuna zemin hazırlar. Bu bakımdan eser metamodern estetiğin neoromantik tarafına referans ettiği kadar taşıdığı duygu durumuyla da anlamlı görünür. Yine mektupla Uzun İhsan Efendi’nin tüm uğraşlarına rağmen bir mutsuzluk duygusu içerisinde olduğu anlaşılır: “Senin için gerçek bir baba olmayı, saçlarını okşamayı, seni öpmeyi çok isterdim. Ama düşlere dokunmak mümkün olabilir mi? Sana bu yüzden hem çok yakın, hem de çok uzağım. Veda etmek benim için son derece zor. O yüzden, her ne kadar uzakta olsam da seni, o eski yakışıklı yüzünle, Aglaya’yla birlikte hep düşlemek istiyorum. Hoşçakal oğlum. Hoşçakal sevgili, biricik düşüm” (Anar 237). Uzun İhsan Efendi’nin gerek çerçeve öyküler içindeki tüm yapıcı çabaları gerekse de üstkurmaca içerisindeki dramatik söylemleri eserin metamodern düşüncenin çaresiz ama umut dolu arayışını sembolize ettiğini düşündürür. Özetle yapı-öz ilişkisinde kurguyu oluşturan çerçeve hikâyeler ile üstkurmacanın iç içe ve üst üste sunumu modern-postmodern arası bir salınım şeklinde değerlendirilebilir. Anlamların şekil içinde çoğulluk kazanması “yeniden inşa” olarak tanıyarak metamodern bir kullanıma dönüşür. Yapısal açıdan eser ne klasiklerdeki gibi anlamı netleştirir ne de postmodernistlerdeki gibi yapı sökme uğratarak yok eder. Çünkü kurgu sonunda anlam öznel bir gerçelik etrafında belirlenir ve yoruma müsait şekilde okurun dikkatine sunulur.

Tematik düzlemde kurgu içerisinde öne çıkarılan dönemin yozlaşmış, ahlaki düşkünlükleri ve toplumsal yapıdaki aksaklıkları insanlık tarihinin genel problemlerine referans edecek şekilde sunulur. Sembolik anlamlarıyla kurguya yön veren para ve atlas bu bağlamda önemli nesnelerdir. İnsanoğlunun hırsı, açgözlülüğü ile ilişkilendirilen uğursuz para karşısında atlasla özdeşleştirilen bilgiye ulaşma arzusu kurgudaki temel çatışma unsurunu oluşturarak eserdeki tematik yapıyı şekillendirir. “Roman boyunca para; arayışı, merakı neticede bilgiye ulaşma arzu ve ihtirasını temsil etmektedir” (Yeşilyurt 1820). Atlas ise olay örgüsü dâhilinde vurgulanan bireysel çıkmazlarla toplumsal bozuklukların çözümü

¹¹ Postmodern edebiyattaki işleviyle bakıldığında “kurmacanın kurmacası ya da metnin kendi kendini, nasıl kurgulandığını anlatma süreci olarak tanımlanabilecek metafiction (üstkurmaca) tekniği romandaki estetik dokuyu oluşturan unsurlardan biridir” (Karadeniz 121). Ayrıca üstkurmaca ile gerçek-hakikat çatışması yaratılır. Çünkü postmodern düşüncede “gerçekliğin sanallık düzeyine evrilmesiyle hayatın oyunlaştırıldığı görülür. Bilinen gerçelik anlayışlarının dışında tasarlanan Hipergerçeklik kavramının ortaya çıkışı; mutlak bir hakikatin mümkün olmayacağını, aslında her şeyin bir oyundan/simülasyondan ibaret olduğuna işaret eder” (Atlı 1733).

için temel kaynak ve dolayısıyla yöntem olarak sunulur: “‘Atlasımı sana emanet ediyorum’ dedi, ‘Daima yanında taşı ve atıldığın bu macerada yolunu kaybedecek olursan bu düş atlasının sayfalarını karıştırabilirsin’” (Anar 55). Uzun İhsan Efendi’nin oğlu Bünyamin’in, babasından teslim aldığı atlası her dara düştüğünde başvurması atlas özelinde bilginin yüceltildiğini ve yapıcı bir arayış içerisinde olduğunu düşündürür. Bireysel çaba ve arayışlarla söz konusu problemlerin çözümüne yönelik gerçekleştirilen her eylem, kurguda işlevsellik taşıyan kişilerin en karakteristik yönü olan farkındalık durumunun yüksekliğine işaret eder. Bu durum, kurgu içerisinde bir his yapısı oluşturarak metamodern estetiğin sınırları içerisinde anlamlı görünür. Ayrıca “metamodernizmin doğası bir duygu yapısı, bir kültürün en hassas ve soyut bölümlerinde hissedilen bir olgu”dur (MacDowell 56). Dolayısıyla öznedeki duygusal derinliğin umutvari tarafına rağmen toplumsal yapıdaki yozlaşmanın hâkimiyeti özne-toplum arasında diyalektik bir söylem yaratmasıyla metamodernizmin genel ruhuna paralellik gösterir.

Puslu Kıtalar Atlası, kişi kadrosu yönüyle kalabalık sayılacak bir romandır. Çoğu tipik özellikler gösteren şahısların dışında karakter düzeyinde çizilen iki başkişiden söz edilebilir. Bunlar eserin üstkurmaca tarafında nesnel kimliğiyle var olabilen tek kişi Uzun İhsan Efendi ve çerçeve hikâyenin seyrine yön veren Bünyamin’dir. Kurgudaki misyonu Uzun İhsan Efendi’nin modern romana uygun bir şekilde ve başkişi niteliğinde karakterize edildiği düşünülebilir. Ne var ki bu durumun yanıltıcılığı romanın sonlarında netleşir: “Ne var ki ben, kendimle ilgili bazı meseleleri hâlâ çözebilmiş değilim. Rende-kâr düşünüyor olmasından var olduğu sonucunu çıkarıyor. Ben de düşünüyorum, dolayısıyla varım, ama kimim? Galata’da, Yelkenci Hanı bitişiğinde ikamet eden Uzun İhsan Efendi mi, yoksa bugünden tam üç yüz sekiz yıl sonra, sözgelimi İzmir’de oturan mahzun ve şaşkın adam mı? Hangimiz düş ve hangimiz gerçek?” (Anar 237). Ayrıca Uzun İhsan Efendi’nin kurgu boyunca çevresine karşı duyarlı, samimi, hayal kuran, her türlü olumsuzluk karşısında romantik bir tavır sergilemesi onu merkezden uzak, silikleşmiş postmodern özne olmaktan da uzaklaştırır. Nitekim ilmi önceleyen eylemleri, hayale dalmak için şuruplar kullanması, atlas çizmesi ve kendini gerçekleştirmek eğiliminde varoluşsal sorgulamalarda bulunması, ikili ilişkilerden kaçınmayışı ondaki farkındalık durumuna işaret etmesi bakımından anlamlıdır. Kurgu içinde eylemsel ve düşünsel bağlamda merkezî şekilde konumlanması Uzun İhsan Efendi’yi modern bireye yaklaştırsa da üstkurmaca içindeki duruşuyla postmodern özneye benzer kılar. Ne var ki her ikisi de değildir. Dolayısıyla son tahlilde denebilir ki o, modern ve postmodern eserlerde var olan kişinin belli özelliklerini bünyesinde toplamış, her ikisi arasında “salınan” biridir.

Üstkurmacayla yok sayılan diğer şahıslar ise nesnel gerçekliklerinden uzaklaşarak romanı ve dolayısıyla kişi kadrosunu salt modernist olmaktan uzaklaştırır: “‘Sizler, hepiniz, içinde yaşadığınız dünya, Konstantiniye, her şey, sadece ve sadece benim düşüncemde varsınız’ (...) ‘Sen! oğlum! Sen benim zihnimde bir düş, bir düşüncesin’” (Anar 127). Bu belirsizliğe rağmen Bünyamin’in olay örgüsü içerisindeki aktifliği, onu postmodern anlatılardaki merkeziyetsiz özne konumundan da koparmış olur. Nitekim eser içindeki iki başkişinin yaşadıkları ve hissettikleri, söylenenler ışığında modern-postmodern

romanlardaki başkişi kullanımlarına benzer ve fakat onlardan belli noktalarda ayrılan bir düzlemde çizildiği anlaşılır. Bu durum kişi kadrosundaki başkişileri metamodern estetiğin duygu yapısının “ile veya içinde” ilkesine uygun kılar.

Eserdeki mekân ve zaman kullanımlarıyla tematik yapının iç içe işlendiği görülür. Arayış temi etrafında düşlenen ve üstkurmaca sayesinde tasarlanan mekânlar ütöpik-distöpik bir sentez olarak işlenir. Üstkurmaca dayalı yaratılan evren, barındırdığı tüm sorunlarıyla birlikte ele alınır. Tarihî gerçeklikten kopuk olmayan bu mekânlar soyut bir düzlemde yeniden inşa edilmeye çalışıldığı için uzamsal bir hâl alır ve bir bakıma ütopyallaşır. Ancak bu ütopya olsa olsa göreceli bir ütopyadır. Çünkü kurguda mevcut olandan hareketle daha iyi bir evren tasarımı arzulanır. Bu arzu ise arayış temi ve zamansal bakımdan “şimdi” etrafında biçimlenir. Söz konusu şimdi ise eserdeki tarihî gerçekliklerden temel ve ders alınacak şekilde tasarlanmasıyla metamodern estetiğin sınırlarına dâhil olur. Tüm bu kullanımlar eserdeki geçmiş anlayışını metamodernizmindeki “artık odak geçmişini yeniden yazma ihtimalinde değil geçmişin sonsuz yeniden kurgulanabilirliğinde” olma düşüncesine uygun kılar (Toth 71).

Puslu Kıtalar Atlası, taşıdığı ve göndermede bulunduğu çeşitli felsefi ve etik mesajlarla farklı olay odaklı gerilim unsurlarına dayandırılarak işlenir. Hırsızlık, cinayet, yolsuzluk gibi toplumsal yapının dejenerasyonuna neden olan eylemler çerçeve öykünün temel ilerleyişinde belirleyicidir. Metinlerarası ilişkilerle sağlanan nesnel gerçekçi tavır, tercih edilen reel mekânlarla pekiştirilir. Sosyal/tarihî zamana uygun mekân kullanımları yanında fantastik unsuruyla şekillenen olaylarla mekânlar, gerçek ve gerçeküstü arasında gidip gelir. Çerçeve hikâyenin mekânları içerisinde İstanbul (Konstantiniye) ve semtleri nesnel boyutlarıyla yer ederken üstkurmaca kısmında aynı işlevle İzmir’in anıldığı görülür. Üst kurmaca kısımları hariç tutulursa eserde var olan fantastik yönleriyle uzamlaşan yerlerin de çoğu kez işlevsel olarak işlendiği anlaşılır. Bunlar içinde öne çıkanlar Kuzeyde olduğu söylenen ve kara giyimli kutsal bir tarikatın üyelerinin yaşadığı yer, “şeytanın mekânı”, burcunda siyah bir bayrak dalgalanan şeytana tapanların kalesi, Sabahın Oğlu adı verilen şeytanın kuzeydeki mekânıdır (Anar 72, 141, 193, 202). Bahsi geçenlere ilaveten kumarbazların her daim kaybetmeye mahkûm oldukları Girdbad kasabası, Yecüc Mecüc diyarı, Fağfur ülkesi ve İnlemeler Vadisi de kurguda dikkat çeken mekânlardır (Anar 155, 156, 158). İster nesnel ister fantastik boyutuyla tasarlansın, kurguda yer alan mekânların çoğu canlı tasvirlerle işlenir. Eserde tematik duyarlılık etrafında iletilmek istenen mesaj ve hissî yapı kaçınılan ve arzulanan durumlara göre tasarlanarak mekânlar aracılığıyla aktarılır. Bu bağlamda söz konusu mekânlarda yaşanan olumsuzluklar Uzun İhsan Efendi’nin distopyasına dönüşürken oğlu Bünyamin aracılığıyla dâhil olduğu sembolik macerada izini sürdüğü çıkar yolu arayışları bir noktadan sonra ütöpik bir evren tasarımına evrilir. Söz konusu evren temel dayanaklarını hem gerçek hem de gerçek ötesi mekânlardan alması bakımından eserdeki mekân kullanımlarının metamodern anlayışa uygun düştüğü söylenebilir. Benzer şekilde algısal boyutlarıyla bir duygu durumu ortaya çıkarmaları mekânsal yönden eserin yine bir başka metamodern tarafına işaret etmektedir.

Bakış açısı ve anlatıcı bakımından *Puslu Kıtalar Atlası*’nda çoğulcu bir kullanımdan söz

edilebilir. Eserin geneline yansıyan her şeyi bilen, kişilerin duygu ve düşünce dünyalarına derinlemesine vakıf, gelecekte haberdar tanrısal (hâkim) bir anlatıcı ve buna bağlı bir bakış açısı mevcuttur: “Uzun bir gemi yolculuğundan sonra gemisi Galata önünde demirleyecek ve o gece Kubelik’in bu garip şeyleri yazdığı meyhanenin yerine dikilen devasa binanın önünde, uzun boylu, çekik gözlü bir adamın, koltuğunun altında bir kitapla kendisini beklediğini görecek” (Anar 35). Bu anlatıcı dışında hikâye içerisinde başkışının (Bünyamin’in) ara ara sözü devralarak kahraman (birinci tekil) bakış açısını örneklediği kısımlar da roman içerisinde mevcuttur. Uzun İhsan Efendi’nin, hem çerçeve hikâye içinde hem de üstkurmacayla anlatıcı konumunda işlevsellik kazandığı görülür: “Zihnimde bir düş olan sevgili oğlum, işte böylece zavallı babanın yaşayamadıklarını yaşadın ve dokunamadıklarına dokundun” (Anar 236). Belirtilen örnekler hâricinde kişi kadrosunda yer alan diğer şahısların diyalogların yoğunlaştığı kısımlarda kahraman bakış açısı ve anlatıcı konumunda tercih edildikleri de söylenebilir. Anlatıcı ve bakış açılarının çokluğu, anlamla kurgunun nispeten karmaşılaşmasına yol açarak okuru metne karşı aktif hâle getirir. Mevcut tüm belirsizlikten hareketle kafası karışan okur, metni kendince yorumlamaya çalışsa da “öğrenen, çözümleyen, yargılayan bir konumdan edilir. Sadece izleyen, çocukluk karşısında güvenebileceği tek gücün kendi gücü olduğunu fark eden, gerçeklik gibi kavramların yanılsama olduğunu keşfeden, hem çok güçlü hem de güçsüz olduğu bir konuma sürüklenir” (Aşkaroğlu 51). Bu durum, eseri metamodern estetiğin hem temel mantığına uygun kılar hem de çoğul okumalara müsait hâle getirerek ‘yeniden inşa’ edilebilir bir görünüme büründürür.

Dil ve üslup açısından roman çok renklidir. Romanın tarihî zamanına uygun bir dil kullanımı dışında güncel dilin de başarıyla işlendiği görülür. Anlatım bakımından farklı türlere has söylemlerin de iç içe verilmesi eseri, dil ve anlatım yönünden özgün kılar. Söz konusu kullanımlar eserin henüz ilk cümlesinden başlayarak kendini açıkça hissettirir: “Ulema, cühela ve ehli dubara; ehli namus, ehli işret ve erbab-ı livata rivayet ve ilan, hikâyet ve beyan etmişlerdir ki kun-ı Kâinattan 7079 yıl, İsa Mesih’ten 1681 ve Hicretten dahi 1092 yıl sonra, adına Kostantiniye derler tarrakası meşhur bir kent vardı” (Anar 13). Ne var ki bu masalsı üslup uzun uzadıya sürdürülmez ve ikinci paragraftaki dil kullanımları günümüz Türkçesine ve roman tarzına uygun bir ifade biçimine döner: “Mahalle bekçilerinin külhanlara sığınmak zorunda kaldığı soğuk bir kış gecesini, Galata Kulesi’ndeki yangın gözcüsü hasırlar üzerinde yatan arkadaşını elindeki Frenk dürbünüyle dürtmeye başladı ve Arap İhsan’ın kadirgasının Haliç’e girdiğini sanki büyük bir sır veriyormuş gibi adamın kulağına fısıldadı” (Anar 14). Peş peşe verilen iki paragrafın gerek içerik gerekse tür yönüyle farklılıklar içermesi henüz eserin başından itibaren okura özgün ve çoğulcu bir okuma deneyimi yaşatacağı mesajını verir. Ayrıca metnin muhtelif kısımlarında metinlerarası göndermelerle felsefi bir söylem de yaratılır:

Beriki ilk sayfaya baktıktan sonra eserin adının ZAGON ÜZERİNE ÖTTÜRME ve yazarının da Rende-kâr adında bir feylesof olduğunu söyledi. (...) Her bilgiden şüphe eden Rende-kâr, şüphe ettiğinden şüphe edemiyor ve bundan da kendisinin var olduğu sonucunu çıkarıyordu. (...) ‘Rende-kâr yanılıyor: Düşünüyorum, ama

sadece ben var değilim. Düşündüğüm için asıl sizler varsınız; sizler ve içinde yaşadığınız dünya.' (...) Rende-kâr düşünüyor olmasından var olduğu sonucunu çıkarıyor. Ben de düşünüyorum, dolayısıyla varım, ama kimim? (...) Ve ben, onun çıkarımının doğru olduğunu biliyorum. Çünkü o, benim düşüm. Var olduğunu böylece haklı olarak ileri süren bu adamın beni düşlediğini düşünüyorum. Öyleyse, gerçek olan biri beni düşlüyor. O gerçek, ben ise bir düş oluyorum (Anar 44, 45, 46, 127, 237).

Bazen ironik bazen de parodik bir söyleme kayan bu kullanımlar, Descartes'ın meşhur "düşünüyorum, o hâlde varım" mottosu ile *Yöntem Üzerine* adlı eserine referans ve kurguya tematik düzlemde etki edecek şekilde metinlerarası bir bağa dönüşür. Eserin geneline yayılan septik duyuş ve arayış temine rağmen kavramın hem kabul hem de yergisiyle yapılan metinlerarası göndermenin bilindik kullanımının ötesine taşındığı ve dolayısıyla metamodern bir düzlemde işlendiği söylenebilir.

Özetle romanda anlamın belirsizliğini yaratan her türlü faktör (arkaik dil kullanımları, üstkurmacayla karmaşılaşan kurgu, tarihsel göndermelerle kurmaca ilişkisi vs.) temelde dilin çok yönlü kullanımıyla ilişkilidir. Dolayısıyla denebilir ki yazar, farklı ifade biçimleri ve dilsel özellikleri iç içe ve hatta üst üste sunarak eseri, metamodern estetiğin geçmiş-bugün-gelecek özelinde birleşen felsefi bakışına uygun kılmıştır.

Sonuç

Batılı kapitalist toplumlardaki post-postmodern çağın alternatif kuramlarından biri olan metamodernizm, kapsamını oluşturan tüm düşünsel ve teknik bağlamların yanında güncel evrensel problemlere romantik, umutvari yaklaşımla bugünün hatta geleceğin önemli kuramlarından biri olmaya adaydır. Özellikle farklı disiplinler ve sanat alanlardaki görünümüyle de kuramın Batı ve Slav coğrafyasında yaygınlık kazanmaya başladığı rahatlıkla söylenebilir. Teknolojik gelişmeler, internetin sınırları aşan global ve çabuk erişilebilirliği ve insanoğlunun karşı karşıya kaldığı günümüz çıkmazları karşısında takındıkları yapıcı tavırla -gücünü biraz da modernizm ve postmodernizm gibi iki köklü ekolden alması sayesinde- metamodernizmin öncü kuramcılarının söylediğinin aksine hâkim sanat ve/ya düşünce akımlarından birine dönüşme potansiyeline sahip bir kurama evrilmesi kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Bu çalışmada metamodern estetiğin temel ilkeleriyle edebiyat tarafına teknik ve örneklem bağlamında yer verilerek kuram ve edebî eser arasındaki müteakabiliyet tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde İhsan Oktay Anar'ın *Puslu Kıtalar Atlası* romanının her yönüyle olmasa da belli açılardan metamodernizmin temel ilkelerine uygunluk gösterdiği anlaşılmıştır. Özellikle olay örgüsü, kişi kadrosu, zaman ve tematik yapının teşkilinde kuramın felsefî ve edebî bağlamına işlevsel şekilde etki ettiği anlaşılmıştır. Eser, muhtevası bakımından hem modern hem de postmodern özellikler taşımakla beraber verdiği mesajlar ve teknik kullanımlar bakımından söz konusu kuramlardan ayrılarak metamodern estetiğin sınırlarına yaklaşır. Kuramın henüz gelişim sürecinde bulunması ve Türk edebiyatında tanınırlığının sınırlı oluşu dolaylı yoldan da olsa bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Kültürel yahut edebî düzlemde metamodernizmin Türk toplum ve sanatında ne gibi etkiler yaratacağını ise zaman

gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Alghanim, Abeer Nasser. "Contemporary art methodology of meta-modernism." *MECSJ Publications* 38 (2020).
- Anar, İhsan Oktay. *Puslu Kıtalar Atlası*. İstanbul: İletişim, 2016.
- Aşkaroğlu, Vedi. "Büyücü ve Puslu Kıtalar Atlası romanlarında algıkırııcılık ögesinin karşılaştırılması." *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 34.1 (2017): 49-60.
- Atlı, Ferda. "İbiş'in Rüyası tiyatro metninde oyun hayat benzerliği" *Turkish Studies Language and Literature* 14.4 (2019): 1719-1736.
- Bloch, Ernest. *Umut ilkesi cilt 1*. Çev. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim, 2007.
- Buçan, Nadir. "Bir metamodernist uygulama olarak performatist fotoğraf ve öznenin dönüşü". *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art* 6.12 (2021): 261- 297.
- Calvino, Italo. *Görünmez kentler*. Çev. Işıl Saatçioğlu. İstanbul: Yapı Kredi, 2019.
- Dumitrescu, Alexandra E. "What is metamodernism and why bother? Meditations on metamodernism as a period term and as a mode". *Academia.edu*, 2016. Web. 04 Haziran 2022.
- Fisher, Dan. "Is metamodernism the answer to postmodernism?". *Uncommongroundmedia.com/metamodernism-postmodernism*, 2017. Web. 04 Mayıs 2022.
- Freinacht, Hanzi. "Göreceli Ütopya". *Metamoderna.org/relative-utopia*, 2020. Web. 15 Mayıs 2022.
- Gibbons Alison, Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker. "Reality Beckons: metamodernist depthiness beyond panfictionality." *European Journal of English Studies* 23.2 (2019): 172-189.
- "Çağdaş özkurmaca ve metamodern duygu". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap, 2021. 103-107.
- "Metamodern duyuşsalılık". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap, 2021. 143-158.
- Huber Irmtraud ve Wolfgang Funk. "Derinliği Tekrar inşa etmek: gerçek kurgu ve sorumluluğu". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap, 2021. 179-194.
- Kanter, Beyhan. "Turgut Uyar'ın şiirlerinde modern insanın yalnızlığı ve sonsuzluk özlemi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21.2 (2011): 26-38.
- Karaca, Alaattin. "İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası adlı romanının olay örgüsü, fantastik özellikler ve tema bakımından incelenmesi." *Arayışlar* 14 (2005): 93-108.
- Karadeniz, Mustafa. "Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* romanında anlatım teknikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 46 (2016): 118-122.
- Kelly, Adam. "David Foster Wallace and New Sincentiry in American Fiction". *In Consider David*

- Foster Eallece: *Critical Essays*. Hering, David ed. Los Angeles: Sideshow Media Group Press, 2010. 131-46.
- Konstantinou, Lee. "Postironinin dört yüzü". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap. 2021. 109-126.
- MacDowell, James. "Metamodern, quirky ve film eleştirisi". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap. 2021. 41-56.
- Malabou, Catherine. *The Future of Hegel: Plasticity. Temporality and Dialectic*. Çev. Lisbeth During. New York: Routledge, 2005.
- Timmer, Nicoline. "Radikal savunmasızlık: David Foster Wallace'ın eserlerindeki yeni 'kendi' algısı". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap. 2021. 127-141.
- Toth, Josh. "Toni Morrison'ın 'Sevilen'i ve historiyoplastik üstkurmacanın yükselişi". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap. 2021. 57-71.
- Turner, Luke. "Metamodernism: a brief introduction". *Notes on Metamodernism*. 2015. Web. 12 Mayıs 2022.
- Turner, Luke. "Metamodernist Manifesto", *Metamodernism.org*, 2011. Web. 04 Mayıs 2022.
- Van den Akker, Robin ve Timotheus Vermeulen. "2000'leri dönemselleştirmek ya da metamodernizmin ortaya çıkışı". *Metamodernizm: Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap. 2021. 15-36.
- Van den Akker, Robin, Alison Gibbons, and Timotheus Vermeulen. "Metamodernism: period, structure of feeling, and cultural logic: A case study of contemporary autofiction". Rudrum, David, Ridvan Askin, and Frida Beckman eds. *New Directions in Philosophy and Literature*, Edinburgh University Press. 2019. 41-54.
- Van Tuinen, Sjoerd. "Evrensel zanaatkâr: abartılı ustalık ve çağdaş el sanatları". *Metamodernizm - Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsal ve Derinlik*. Çev. Bülent Dalak. Ankara: Tün Kitap. 2021. 87-101.
- Vermeulen, Timotheus, and Robin van den Akker. "Art criticism and metamodernism." *AtrPulse*, 19 (2014). Web. 02 Haziran 2022.
- Vermeulen, Timotheus, and Robin van den Akker. "Notes on metamodernism". *Journal of Aesthetics & Culture* 2.1 (2010): 1-14.
- Vermeulen, Timotheus, and Robin van den Akker. "Utopia, sort of: a case study in metamodernism." *Studia Neophilologica* 87 (2015): 55-67.
- Yeşilyurt, Şamil. "Kurgusal gerçeğin gücü: yeni tarihselcilik ve *Puslu Kıtalar Atlası*" 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı Cilt II*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. 2008. 1813-1826.
- Yivli, Oktay "Anlatıcı sorunsalı". *Söylem Filoloji* 5.1 (2020): 8-20.